

הבימה

התיאטרון הלאומי של ישראל

**תכניית
ההצגה**

יפו 1903

מחזה מקורי מאת אורי פסטר
בעקבות "אללה כרים" של ל.א. אריאלי
בימוי: לילך סגל

יפו 1903

מחזה מאת אורי פסטר
בעקבות "אללה כרים", החיזיון העברי הראשון של ל.א. אריאלי

מוקדש לזכרו של אריה פסטר זצ"ל
אשר בתעודת לידתו בעין חרוד שבעמק יזרעאל, בשנת 1927
נכתב בסעיף הלאום - פלשתינאי

ליאור כהן, שפי מרציאנו

ארז רגב
ליאור כהן
שפי מרציאנו
דב רייזר
בן יוסיפוביץ'
הילה שלו
אלכס קרול
יובל גנות

שמשון ברונסקול - בן 28 - מנהיג הקומונה, כריזמטי וסמכותי
נעמי שץ - בת 18 - ארוסתו, קלת דעת יפיפייה, ליברלית
עלי - בן 20 - מוכר עוגיות, ערבי, נעים הליכות ומראה
אבו הוואדי - בן 60 - דודו של עלי, דרוויש, בעל מאפיה
נח יונטר - בן 21 - חבר קומונה, בעל פני תינוק, אגרונום
ציפורה אנגלברד - בת 25 - חברת קומונה, רצינית ואצילית, מורה
שמריהו פוגל - בן 27 - חבר קומונה, גבוה וחסון, שומר בפרדס
קלמן אלכסנדרוב - בן 23 - חבר קומונה, אחראי שומרי הפרדס

אלכס קרול, ארז רגב

מנהלת הצגה: שירן מעוז

עוזרי במאי: שירן מעוז, גיל סרי

הצגה ראשונה: 18.12.2021, אולם ברטנוב

משך ההצגה: שעה וחצי, ללא הפסקה

עריכת תכניה: רמי סמו

צילום בחזרות: אור דנון

עיצוב: דפנה זילברשטיין

הדרכת מפוחית: גיא דגן . הדרכת ערבית: ניל משען

הדרכת עברית: אפרת ליפשיץ

קרבות במה: שחף בווארון . צילום טריילר: שיר מוסן

תודות: ליורם רותם ואורי יעקובוביץ על תחקיר השירים שבמחזה.
לשחר סורק, רזיה ישראלי ועומרי דפנה על ההשראה והתמיכה.

ליאור כהן

המחזה

דו קיום הערבי-יהודי בפלשתינא שנת 1903, כמשל חברתי לימינו אנו. במרכז העלילה מתרחשות אי הבנות אנושיות המציתות את יפו ומערערות את היחסים בין החלוצים שעלו מרוסיה לבין הפקידות הגרמנית, נציגי הברון דה-רוטשילד ובין התושבים הערבים.

דב רייזר

בן יוסיפוביץ'

יובל גנות, הילה שלו, אלכס קרול, ליאור כהן, ארז רגב, שפי מרציאנו

שפי מרציאנו

הילה שלו

יובל גנות

האתמול הוא המחר החדש!

ב- 1912 כתב **ל. א. אריאלי** את החזיון הראשון בשפה העברית - **"אללה כרים"**. כעבור שבעים שנה, בקורס למחזאות עברית באוניברסיטת תל אביב, חשף בפניי **ד"ר דן הורוביץ** את היצירה המופלאה. מסתבר, שעשרות שנים לפני בכורת המחזה המסעיר של **יהושע סובול** - "ליל העשרים", אשר חשף את קורותיה של חבורת חלוצים ערב עלייתם לקרקע בגליל, נכתב סיפורם של חבריהם, סוללי הדרך להגשמה החלוצית, על יחסיהם בינם לבין עצמם ובינם לבין שכניהם הערבים. ב- 1982, הציעה לי שותפתי לדירת הסטודנטים - השחקנית הנדירה **רזיה ישראלי**, לעבד את החזיון הנשכח, למחזה מקורי. השחקן והבמאי **עודד קוטלר**, מי שתמיד יהיה המנטור של כולנו ליצירת מחזאות עברית בת ימינו ומי שהיה אז מייסדו ומנהלו האמנותי של הפסטיבל לתיאטרון אחר בעכו, קיבל את הצעתי בהתרגשות רבה ויחד עם קבוצת שחקנים חלוצית ויוצאת דופן כחברי הקומונה שבחזיון - **ענת הרפזי, עופר שלחין, אילן זהבי, ענת אגמי, דן תורן** וגאון הבמה - **מנחם עיני** המנוח, יצאנו לדרך. יום לאחר ההצגה הראשונה במסגרת התחרות, הופיעו הביקורות המחמיאות עד נלהבות, ולקהל שוחרי התיאטרון נוסף קהל מקומי נלהב - ערביי עכו, שסיפור דו קיום הערבי - יהודי **ביפו 1903** נגע לליבם, כמראה לסיפור חייהם **בעכו 1982**. הימים הבאים היו לי כסחרחרה וכך מצאנו את עצמנו משחקים את הצגתנו הקטנה על בימת "הבימרתף" של התיאטרון הלאומי "הבימה", בתיאטרון העירוני חיפה ובסיבוב של מעל מאה ימי תיאטרון, באדיבות **"אמנות לעם"**, חברת התרבות הזכורה לטוב בניהולו הנמרץ של **יוסי פרוסט**. המסע אל עיירות הפיתוח של שנות השמונים, מחזור הגלילית ועד דימונה שבנגב, היה עבורי כבמאי צעיר, הזדמנות לחלום את חלום התיאטרון האמיתי ולהגיע אל קהל המגלה את יופיו וקסמו בפעם הראשונה. קבוצת השחקנים הנולהב ואני נפגשנו עם גמלאים וגמלאיות, נערים ונערות, עקרות בית ומורות, מורים ועובדי בניין. בילינו עמם בסדנאות תיאטרון ואלתור בימת, התארחנו בבתיהם ובערב שיחקנו מולם - קהל חם ואוהב, שקיבל "הזרחה" לצפייה בסיפורו המעובד של **ל.א. אריאלי**. השחקן הנפלא **אלי דנקר**, שהצטרף אלינו לתפקיד פוגל ונהוטה לרגוז ולהתלהם, זכה לקריאות זעם של הקהל לעומת האהבה ואותות האזהרה שנשלחו לעבר מנחם עיני בתפקיד עלי, הנער הערבי שלוח הנקם. הייתה זו הזדהות מלאה עם המסר שכל מה שקרה עיני אתמול חייב להשתנות ולהוליד את המחר החדש, מתוך הבנה והכלה הדידית, הכרת התרבות, החלומות, הטעמים והצבעים של שני העמים. בדיוק כל מה שנעמי שא, גיבורת המחזה המבקשת לעשות וגם

"אללה כרים", 1982. מנחם עיני
וענת הרפזי (באדיבות שרון עיני)

לאחר כל הטעויות ואי ההבנות של כלל המעורבים, נותרה אופטימית לשלום, להגשמה, לחיים משותפים על אדמת ציון הנכספת. וכך **מענת הרפזי** הקסומה ועד **ליאור כהן** הנוצמית, חלפו להן כמעט ארבעים שנה. **"אללה כרים"** גדל ותפח תיאטרונים ומוסרית והתבשל ל"**יפו 1903**", אך לצערי הכל נשאר כשהיה וכך נותר לנו להמשיך לפעול ולקוות למחר טוב יותר, לשחר חדש. "הבימרתף" שהיה לנו לבית, הפך לאולם ברטנוב, אך קירותיו ימשיכו לספר את סיפורם של קבוצת השחקנים המיתולוגית מ- 1982, וקבוצת השחקנים הנהדרים של 2021 המספרים את סיפור קבוצת הקומונרים הרוסים, כמו פעם, כמו עכשיו, בתקווה שהאתמול יהיה לנו למחר חדש, כמו בתיאטרון, כך במציאות חיינו ונאמר אמן.

אורי פסטר

דבר הבמאית

המפגש שלי עם היצירה ודמויותיה, הפתיע אותי, כמכר נשכח החוזר ומתדפק על דלתי לאחר שנים ומפגיש אותי בעוצמה מול חוויות וסוגיות עבר ומול אנ'נדות המעסיקות אותי בהווה. הדמויות וסיפורן כמו העלו באוב בעיני רוחי את דמויותיהם של הנשים והגברים - המייסדים, אותם אני זוכרת משנות ילדותי בקיבוץ. אותם חלוצים וחלוצות שהגיעו לארץ לא זרועה על מנת להגשים את העלייה לארץ. לבנות ולהיבנות בה. השנים אינן אותן שנים, כמה עשורים מפרידים בין אלה לאלה, אך כמו הדמויות ב"יפו 1903", המוצאות עצמן הרחק ממחוזות ילדותם המוכרים, בארץ ישנה חדשה אותה באו לגאול, כך גם חלוצי ילדותי וסיפורם. התלאות הפיזיות והרגשיות שעמדו לפנייהם, תפיסתם כי עבודת האדמה הינה מרכיב חיוני בזהות האדם ומימוש אוונגרד חברתי של שיתוף שלא היה עוד כמוהו – שוויון בין בני האדם ושיתוף כלכלי, חברתי ורעיוני. ככל שהעמקתי לחקור בעולמן של הדמויות, כך חשתי יותר ויותר קירבה והוקרה עמוקה לאותם המגשימים שברוחם, בחזונם ובעמל כפיהם אפשרו לי לגדול על קרקע פורייה וערכית. השוויון המגדרי הייתה משאת נפשן של נשות העלייה השנייה. חקירת סיפורן ודמותן של נעמי, פורצת הדרך, מתארים את רצונן להשגת מעמד שווה לגברים בחברה החדשה.

נעמי: "נוהגים בנו הנשים בעדינות יתר..."

נעמי: "אני לא אהיה כאותן נשים ב'עיר ההריגה'. אני אהיה כאחד הגברים. הגבורה האמיתית, הניצחון והשלטון ניתנו לגברים בלבד"

דמותה הפמיניסטית והליברלית של נעמי, המפלסת דרך במציאות אנושית מורכבת, הינה בבואה להעצמה נשית והגשמה. ולבסוף, מעל לכל מרחפת, כמובן, מציאות של דו קיום הערבי-יהודי בחבל הארץ המאובק שלחופו המזרחי של הים התיכון. דרמה חברתית זו, המציגה את דו הקיום בפלשתינא של 1903, הינה כמשל לימינו אנו. אז רגע לפני שהאור עולה על יפו 1903, אני מכירה תודה על הזכות שניתנה לי להפיח חיים בדמויות ולהעניק להן הזדמנות לספר את סיפורן. סיפור שהוא סיפורינו.

לילך סגל

בן יוסיפוביץ', אלכס קרול, ליאור כהן, הילה שלו, יובל גנות, ארז רוב

יהודים וערבים במחזה "אללה כרים" (1912)

בין החלוצים מהעליות הראשונות היו ששאפו לסגל לעצמם את אורח החיים הבדווים. הבדווים והפלאח נתפסו ועוצבו באמנויות התקופה כדמויות גיבורים ואנשי אדמה דבקים באדמתם, אך גם כ"פראים". המחזה **אללה כרים** של ל.א. אריאלי-אורלוף (1912) הוא מסמך שמבטא את דו-המשמעות בהתייחסויותיהם של בני העליות הראשונות לערבים המקומיים: ביטויי בוז לפרא הנחשל המעכב את הקידמה, אך גם, הערצה לבני הארץ "חזקי רוח ואהבי חיים כגיבורינו הקדמונים", שלעומתם החלוצים היהודים אינם אלא "תולעים בעלי תרבות". הופעתם החיצונית של הערבים במחזות התקופה נעה בין קטבים של יופי אקזוטי לכיעור מעורר סלידה. **באללה כרים**, מתאר אריאלי את עלי כדמות הערבי האציל בסרטים ה"קולוניאליסטיים". נעמי היהודייה נמשכת לגבריותו של עלי ומבקשת ממנו לקחת אותה איתו להרים. סיפור אהבה ראשון מסיפורים רבים על אהבה בין יהודי לערבייה או ערבי ליהודייה שמופיעים בדרמה העברית מאז ועד היום - וכולם מסתיימים בסוף לא טוב. יחסים בין יהודים לערבים, ואפילו יחסים אינטימיים, הם אפשריים, אך הם נתקלים במחסומים פסיכולוגיים ובמיוחד במחיצות חברתיות. הפרידה ההכרחית מעבירה את המחזה, מסיפורן של הדמויות למישור היחסים הבעייתיים שבין יהודים לערבים. התפעלות לצד סלידה ופחד מהפראיות ומהתקפנות שבערבי מעצבים את דמותו במחזות התקופה. היוצרים מתרגמים את מערכת היחסים יהודים-גויים, המוכרת להם מארצות מוצאם, למערכת היחסים שבין יהודים לערבים. עלי, מעורר אמנם התפעלות. מכל ישותו ומהלכו מבצבצת גאווה של פרא יפה וחסון וכן למשפחה מיוחסת, אלא שהוא ערבי, והערבים מתוארים כאלמים ותוקפניים כלפי בני עמם והם מהווים סכנה קיומית ליהודים. מנהג נקמת הדם הוא סימן מובהק לאופיים האלים של הערבים. גם עלי הוא פרא שואף נקמת דם, מהיר חימה ותוקפני. ביטוי מובהק לתפיסתם כנחותים מבחינה תרבותית הם דרכי השיח העילג של הערבים שבמחזה. עלי מדבר עברית-ערבית מקוטעת ומשובשת. גם

נגינת דיבורם עשויה לאפייין תכונות שליליות. אפיונו של עלי כפרא נעשה באמצעות קולות ונהימות. אריאלי כתב במכתב לסופר יוסף חיים ברנר על המהפך הרעיוני שעבר, כאשר שינה את עיסוקו מפועל חקלאי לשומר: "וכשהנני רואה ערבי מתנקש בשלמות השקדים, אזי חובת משרתי דורשת ממני להתעורר ולקרוא בקול", מצב שהוא, "מגוחך קצת בשביל האיש המטיל ספק בצדקות קניין הפרט". אריאלי פתר ניגוד זה שבנפשו ב"קומפרומיס" וזאת משום ש"לערבי יש חולשה לא רק לאכול שקדים ירוקים, אלא גם לשבור ענפים ולעקור משורש עצים רכים". "קומפרומיס" שביטוייו הרבים מצויים במחזה בעיקר בעיצוב דמויותיהם של הערבים ובתיאור של מערכות היחסים שלהם עם היהודים.

פרופסור (אמריטוס) דן אוריין, האקדמית גליל מערבי

שער המחזה "אללה כרים", בהוצאת "קדימה", ניו יורק (1918)